

О. О. Тарабукін, С. О. Ігруніна

НОВІ МАТЕРІАЛИ ДО АРХЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИ ОЛЕВСЬКОГО РАЙОНУ НА ЖИТОМИРЩИНІ

До об'єкту вводяться нові матеріали розвідки на території Олевського району, що дозволяють доповнити археологічну карту району.

Ключові слова: пам'ятки, археологічна карта, розвідки, кам'яні хрести.

Тривалий час на території Олевського району Житомирської області археологічних робіт не проводилося. З налагодженням пам'яткоохорончої справи в області і утворенням відповідних структур з'явилась можливість для систематичного вивчення її регіонів, зокрема й Олевського району. Відділом археології області іменем І. І. Мухоморова з охорони культурної спадщини при управлінні культури і туризму облдержадміністрації упродовж 2005–2009 рр. епізодично провадилися археологічні розвідки на теренах зазначеного району. Роботами охоплено території та околиці більше 10 населених пунктів: м. Олевська, с. Ковальово, Лопатичі, Квашин, Озеряни, Артинськ, Варварівка, Рудня-Вістра, Зубковичі, Кошчи, Майдан Кошченський. У результаті знайдено 13 повних археологічних пам'яток. Крім цього, розпочато роботи по виявленню та вивченню поховальних комплексів доби пізнього середньовіччя і нового часу. Старовинні кладовища з численними кам'яними хрестами та надмогильними каменями зафіксовані на піщатій дюні в с. Кошчи, на кладовищі в с. Озеряни, у лісі біля с. Майдан Кошченський. Загалом на території району виявлено 27 кам'яних хрестів. Цікавий хрест з латинськими написами початку XVII ст. зафіксовано у межах право-

славного храму в м. Олевську. Нижче наводимо опис обстежених об'єктів.

I. Археологічні об'єкти

Ковальово-І. Залишки поселення доби неоліту за 650–700 м на схід від с. Ковальово північніше сільського кладовища, на території Золотнянської сільської ради.

Виявлено 09 липня 2007 р. Займає північний пологий схил піщаного підвищення лівого берега р. Уборть. Висота над рівнем води: близько 1,5–2,4 м. Поверхня залернована, раніше розорювалася. У центральній частині та вздовж північного схилу підвищення в напрямку із кладовища до річки проходить польова ґрунтова дорога. Розміри: 110×35 м (0,38 га).

На поверхні та оголеннях польової ґрунтової дороги знайдено крем'яну пластинку, серебок на вішпелі, уламки кісткового скребка на краю пластинки, скел. а також фрагменти стінки ліщеної посудини.

Лопатичі І. Поселення епохи бронзи – ранньозалізного віку за 450–500 м на південний схід від південної околиці с. Лопатичі, на території Лопатичької сільської ради.

Виявлено 02 квітня 2008 р. Займає північно-західний пологий схил піщаного підвищення надзалищеної тераси правого берега р. Уборть. Висота над рівнем закладки складає близько 3,9–4 м. Поверхня залернована, раніше розорювалася. Край тераси частково поріс деревами та чагарником. У південно-східній частині проходить підземна лінія зв'язку. Розміри: 150×15–60 м (близько 0,9 га).

На поверхні та оголеннях піщаного ґрунту зібрані уламки ліщеного посуду, а також окремі фрагменти кружалного посуду XVIII–XIX ст.

Вілокоровичі Перга-І. Залишки поселення

© О. О. ТАРАБУКІН, С. О. ІГРУНІНА, 2013

ня доби бронзи за 1,8–1,9 км на північний захід від с. Білокорівичі, на території Білокорівичської сільської ради.

Виявлено 02 квітня 2008 р. Займає вершину та південно–західний пологий схил піщаного підвищення правого берега р. Перга. Висота над рівнем води близько 1,2–1,8 м. Поверхня поросла трав'янистими рослинами. У східній частині знаходиться дог періоду Великої Вітчизняної війни. Розміри: 135×10–15 м (близько 0,60 га).

На поверхні зібрані уламки ліпного посуду та крем'яні відщепи.

Білокорівичі–Перга–II. Залишки поселення доби бронзи за 1,7–1,8 км на північний захід від с. Білокорівичі, на території Білокорівичської сільської ради.

Виявлено 02 квітня 2008 р. Займає південно–західний пологий схил піщаного підвищення правого берега р. Перга. Висота над рівнем води близько 1,8–2,4 м. Поверхня поросла трав'янистими рослинами. Розміри: 65×30 м (0,19 га).

На поверхні зібрані уламки ліпного посуду, крем'яна пластинка, відщеп, а також окремі фрагменти кружальної посудини доби пізнього середньовіччя.

Кишин–I. I-a, I-b. Сліди поселення доби неоліту та епохи бронзи за 1,2–1,3 км на північний схід від північної околиці с. Кишин, на землях запасу Кишинської сільської ради.

Виявлено 15 квітня 2008 р. Займає вершину та північно–східний пологий схил піщаного гаторболотістого підвищення серед заболоченої місцевості лівого берега безіменного струмка (ліва притока Олевської каналії, басейн р. Уборть). Висота над рівнем води близько 1,6–2,5 м. Поверхня переважно оголена, частково задернована. У центральній частині задовже лісу проходить польова ґрунтова дорога. Знахідки поширені на ділянці від лісу в напрямку до річки на трьох піщаних підвищеннях і займають площу, витягнуту із південного заходу на північний схід приблизно на 310 м при ширині 45–60 м (близько 1,86 га).

На поверхні та оголеннях піщаного ґрунту зібрані уламки ліпного посуду епохи бронзи, а також крем'яні відщепи та пластинки зі слідами обробки.

З північно–східного боку пагорба у напрямку до струмка спостерігаються два невеличких піщаних джолоподібних підвищення, на яких зібрані археологічні артефакти. Місцезнаходження умовно названі Кишин–I-a та I-b.

На поверхні зібрані фрагменти ліпного посуду з рослинними домішками в глиняному тісті, крем'яні пластинки та їх уламки з ретушованими краями, скребок на відщепі, а також фрагмент кружальної посудини доби пізнього середньовіччя.

Кишин–II. Поселення епохи бронзи за 1,0–1,1 км на північний схід від північної околиці

с. Кишин, на землях запасу Кишинської сільської ради.

Виявлено 15 квітня 2008 р. Займає східний пологий схил невисокого піщаного підвищення серед заболоченої місцевості лівого берега безіменного струмка (ліва притока Олевської каналії, басейн р. Уборть). Висота над рівнем води близько 1,8–2,2 м. Відстань від струмка становить близько 150–200 м. Поверхня задернована, частково розорана. Північно–західна частина покрита змішаним сосново–березовим лісом. Розміри: 100×45–50 м (близько 0,5 га).

На поверхні та оголеннях піщаного ґрунту зібрані уламки ліпного посуду та крем'яну пластинку.

Кишин–III. Окремий курган за 2,0–2,1 км на північний схід від північної околиці с. Кишин, на території Кишинської сільської ради.

Виявлено 15 квітня 2008 р. В глибині правого берега Олевської каналії (права притока р. Уборть) виявлено півсферичний курган. Насип низький, майже напівсферичної форми. Висота – 1,1 м, діаметр 11–14 м. Поверхня задернована, поросла сосновими деревами. Ровків не спостерігається. Площа кургану становить приблизно 11×11 м (0,0151 га).

Кишин–IV. Курганний могильник у лісі за 2,0–2,1 км на північний схід від північної околиці с. Кишин та за 550–600 м на південь від автодороги Київ–Ковель.

Виявлений 15 квітня 2008 р. Займає невисоке дель помітне піщане підвищення. Радіше територія могильника була покрита сосновим лісом. Поверхня задернована, поросла трав'янистими рослинами. Могильник складається із трьох насипів напівсферичної форми висотою 1,0–1,3 м, діаметром 10–14 м. Відстань між курганами становить близько 26–60 м. Насипи курганів частково пошкоджені під час вирубки лісу. На одному з них спостерігаються лисячі норі. На поверхні курганів та прилеглої до них території археологічних артефактів не зафіксовано.

Озеряни–Кладовище. Курганний могильник на сільському кладовищі, що біля південної околиці с. Озеряни, території Новоозерняківської селищної ради.

Виявлений 22 квітня 2008 р. Займає північно–східну частину кладовища. В чагарниках зафіксовано три кургани із кам'яними обкладками в основі. Насипи напівсферичної та куполоподібної форми висотою до 1,6 м, діаметром 6–7 м. Поверхня задернована, поросла деревами і чагарниками.

На території кладовища також зафіксовані надмогильні пам'ятники у вигляді кам'яних хрестів.

Артинськ–Кладовище. Сліди поселення епохи бронзи – рівнинного заглиблення простежені за 850–900 м від північно–західної околиці с. Ар-

типсель та за 45-50 м на північ від сільського кладовища, на землях запасу Топенницької сільської ради.

Виявлено 03 березня 2009 р. Займає вершину піщаного підвищення правого берега безіменного струмка (права притока р. Уборть). Висота над рівнем води близько 7-10 м. Поверхня розорюється, зайнята хмільниками. У північно-західній частині вздовж краю луку проходить польова ґрунтова дорога. Розміри: 100×35-40 м (близько 0,4 га). На поверхні зібрані уламки ліпного посуду.

Варварівка-І. Поселення епохи бронзи за 600-650 м на північ від с. Варварівка, на території Рудне-Бистрянської сільської ради

Виявлено 24 березня 2009 р. Займає вершину високого мисоподібного підвищення правого берега р. Уборть. Висота над рівнем води складає близько 10-13 м. Поверхня задернована, місцями розорюється, зайнята городцями. Північна частина пошкоджена ямою, з якої впливали пісок. В стінках ями культурний шар не простежується. Розміри: 110×35-40 м (близько 0,44 га).

На поверхні та ріллі зібрані уламки ліпного посуду, а також окремі фрагменти кружалної кераміки доби пізнього середньовіччя і нового часу.

Варварівка-ІІ. Поселення епохи бронзи за 400-450 м на північ від с. Варварівка, на території Рудне-Бистрянської сільської ради.

Виявлено 24 березня 2009 р. Займає вершину високого підвищення правого берега р. Уборть. Висота над рівнем води становить близько 12-15 м. Поверхня задернована, місцями розорюється, зайнята городцями. Розміри: 170×45-50 м (близько 0,85 га).

На ріллі зібрані уламки ліпної кераміки, крем'яні сколи, а також окремі фрагменти кружалного посуду доби пізнього середньовіччя і нового часу.

Рудня-Бистра-І. Поселення епохи бронзи біля західної околиці с. Рудня-Бистра за 90-100 м на південний захід від господарського двору, на території Рудне-Бистрянської сільської ради.

Виявлено 13 квітня 2009 р. Займає північно-східний пологий схил піщаного підвищення правого берега р. Лукавка (ліва притока р. Уборть). Висота над рівнем води близько 3,4-3,7 м. Поверхня переважно задернована, раніше розорювалася. У південно-східній частині зайняте городом. Розміри: 115×35-42 м (близько 0,48 га).

На поверхні та ріллі зібрані уламки ліпного посуду, а також окремі фрагменти кружалного посуду і уламок шліку доби пізнього середньовіччя та нового часу.

ІІ. Кам'яні Хрести

М. Олевськ, вул. Свято-Миколаївська. В центральній частині міста на церковному подості та зовнішній стіні Миколаївської церкви

у 2005 р. виявлено два кам'яних хрести.

Хрест № 1 знаходиться майже за 1 м від стіни храму. Виявлений 12 липня 2005 р. Виготовлений із граніту світло-сірого кольору. Розміри: висота – 0,78 м, ширина 0,29-0,33 м, товщина 0,15-0,27 м. Перехрестя завдовжки 0,56 м, завтовшки 0,15-0,20 м, завширшки 0,18-0,20 м. На поверхні зовні на рівні перехрестя та північної частини продубльовано рельєфне зображення, а на фронтальній стороні – вирізьблене зображення 4-кінцевого хреста.

Хрест № 2 вмурований у стінку праворуч від входу в храм. Виявлений 16 листопада 2005 р. Виготовлений із граніту темно-сірого кольору. Розміри: висота – 0,90 м, ширина 0,30-0,32 м. Перехрестя завдовжки 0,59 м, завширшки 0,25-0,26 м. Шлячі ледь поміли дощув, кінці ramen напівовальні. Зовні по всій поверхні збереглися вирізьблені зображення 4-х кінцевого хреста та напис латинською мовою у вісім рядків: «INSIPTE / RNAM MMRIAMMA / TRIKRCM / HANC / STATU / 1618 / MAK».

С. Озеряни. На сільському кладовищі біля південної околиці села 28 квітня 2008 р. виявлено 13 кам'яних хрестів різних форм і розмірів. На багатьох написи і зображення відсутні. За браком часу детально вивчені лише один хрест латинського типу, на якому зафіксовані написи. Знаходиться у північно-західній частині кладовища. Орієнтований на схід. Розміри: висота від рівня землі – 1,24 м, ширина – 0,22-0,28 м, товщина – 0,19-0,28 м. Перехрестя завдовжки 0,62 м, завширшки 0,24-0,26 м, завтовшки 0,12-0,17 м. Плечі рівні, кінці ramen підрямкоутної форми. На східному боці зображення вирізьбленого хреста та написи у шість рядків, які важко прочитати.

С. Зубковичі. На сільському кладовищі у північно-східній частині села 13 серпня 2009 р. виявлено 1 кам'яний хрест.

Хрест знаходиться у західній частині кладовища. Розміри: висота від рівня землі – 0,80 м, ширина – 0,23-0,25 м, товщина – 0,11-0,13 м. Перехрестя коротке, завдовжки 0,40 м, завширшки 0,26-0,27 м, завтовшки 0,08-0,09 м. Написів і зображень на поверхні не спостерігається.

С. Кошище. Житель с. Кошище В.К. Ступур (1946 року народження) розповів, що біля церкви у 50-60-х рр. ХХ ст. були старовинні поховання. На поверхні землі було видно надгробки у вигляді вертикально вкопаних у землю кам'яних брил, плит та кам'яних хрестів. На той час кам'яних хрестів було чимало. До нашого часу вони не збереглися. Під час огляду 12 жовтня 2009 р. вдалося висунути вертикально вкопані та лежачі кам'яні брили різноманітних форм переважно без написів. На одному зафіксовано дату 1842 р., а на іншому – вирізьблене зображення хреста незвичайної форми.

С. Кошище. Старовинний могильник із

кам'яними хрестами на підвищенні дико у західній частині села.

Оглянуто 12 жовтня 2009 р. Займає невеличке підвищення підвищення правого берега р. Уборть. Висота підвищення становить близько 0,8–1,0 м. Поверхня переважно оголена, місцями задернована, покрита трав'янистим рослинністю. На поверхні знайдено уламок лінійної посудини. У південно-західній частині підвищення виявлено 4 кам'яних хрести та уламки ще одного. У двох місцях ділянки з хрестами оточені дерев'яною огорожею. На відстані від інших хрестів, вони низько з мають короткі рамена.

Хрест № 1 знаходиться у південно-західній частині підвищення. Викотворений із граніту темно-червоного кольору. Орієнтований по лінії північній захід – південний схід. Рамена короткі. Розміри: висота – 0,46 м, ширина – 0,16–0,18 м, товщина – 0,11 м. Перехрестя коротке, завдовжки 0,33 м, завширшки 0,19–0,20 м, завтовшки 0,13 м. Нашісів і зображень на поверхні не спостерігається.

Хрест № 2 знаходиться у південно-західній частині підвищення неподалік хреста № 1. Викотворений із граніту світло-сірого кольору з жовтуватими прожилками. Орієнтований по лінії захід–схід. Рамена короткі. Розміри: висота – 0,36 м, ширина – 0,16–0,17 м, товщина – 0,12 м. Перехрестя коротке, завдовжки 0,26 м, завширшки 0,13–0,14 м, завтовшки 0,12–0,13 м. Нашісів і зображень на поверхні не спостерігається.

Хрест № 3 знаходиться у південно-західній частині підвищення неподалік хреста № 1. Викотворений із граніту світло-сірого кольору. Вріс у землю до середини перехрестя.

Хрест № 4 знаходиться у південно-західній частині підвищення дещо осторонь інших хрестів. Викотворений із граніту світло-сірого кольору. Лежить, покритий землею до рівня перехрестя.

С. Майдан–Копищенський. Старовинний могильник із кам'яними хрестами у місці на 1,5–1,6 км на північний схід від села.

На місці могильника вказав дивель с. Копища В.К. Світур. У місцевого населення щодо походження могильника існує дві версії. За однією з них могильник був заснований воїнами-вояками, які по р. Уборті переправлялися на лівий берег під час військових дій згодом і багатства. Тих, хто виїхав на цю землю, ховали на вказаному могильнику. За іншою версією, на цьому місці зустрілися дві великі групи, які йшли з різних сіл. За традицією нікто нікому не міг поступитися, оскільки це вважалося великим прикметом, що в подальшому житті призводило до негативних наслідків. Внаслідок тривалих перемовин, як правило, чоловіки переходили до більш жорстких форм протистояння – битки, у якій зазвичай з того чи іншого боку хтось гине. Саме на цьому місці було засновано спеціальне кладовище, де за хри-

стиянським звичаєм ховали загиблих у битві чоловіків.

Обидві версії лише переді щодо походження могильника. На нашу думку, необґрунтовані.

Могильник оглянуто 12 жовтня 2009 р. Займає західний схил високого піщаного підвищення надзвичайної тераси правого берега р. Уборть. Займає ділянку витягнуту вздовж схилу із півночі на південь. Поверхня задернована, поросла сосновим лісом та мохом. У межах кладовища зафіксовано 7 кам'яних хрестів, вертикально встановлених біля та біля. Опис хрестів розпочнемо із найкращого.

Хрест № 1 досить масивний, знаходиться у північній частині могильника. Викотворений із граніту темно-сірого кольору. Орієнтований по лінії захід–схід. Рамена короткі. Розміри: висота – 0,92 м, ширина – 0,26–0,35 м, товщина – 0,22–0,24 м. Перехрестя коротке, завдовжки 0,55 м, завширшки 0,23–0,28 м, завтовшки 0,18–0,24 м. Нашісів і зображень на поверхні не спостерігається.

Хрест № 2 знаходиться у північно-західній частині могильника. Лежить на землі. Викотворений із граніту темно-сірого кольору. Рамена короткі, одне з них пошкоджено. Розміри: висота – 0,65 м, ширина – 0,22–0,25 м, товщина – 0,23 м. Перехрестя коротке, завдовжки 0,44 м, завширшки 0,20–0,22 м, завтовшки 0,20 м. Нашісів і зображень на поверхні не спостерігається.

Хрест № 3 знаходиться у північно-західній частині могильника. Похилений набік. Викотворений із граніту темно-сірого кольору. Орієнтований зображенням на південний схід. Рамена короткі. Розміри: висота – 0,68 м, ширина – 0,18–0,20 м, товщина – 0,19–0,21 м. Перехрестя коротке, завдовжки 0,34 м, завширшки 0,20 м, завтовшки 0,17–0,18 м. Зовні на рівні перехрестя вирізьблене зображення 4-кінцевого хреста.

Хрест № 4 знаходиться у південно-східній частині могильника. Викотворений із граніту світло-сірого кольору. Орієнтований по лінії захід–схід. Рамена короткі. Розміри: висота – 0,68 м, ширина – 0,19–0,23 м, товщина – 0,12–0,13 м. Перехрестя коротке, завдовжки 0,35 м, завширшки 0,21–0,24 м, завтовшки 0,08–0,12 м. Нашісів і зображень на поверхні не спостерігається.

Хрест № 5 знаходиться у південно-східній частині могильника. Лежить на землі. Одне рамено відсутнє.

Хрест № 6 знаходиться у південно-західній частині могильника. Невеликий, дещо похилений. Вріс у землю до рівня перехрестя. Викотворений із граніту світло-сірого кольору.

Хрест № 7 знаходиться у південно-західній частині могильника. Невеликий, дещо похилений набік. Вріс у землю до рівня перехрестя. Викотворений із граніту світло-сірого кольору. Зовні на рівні перехрестя вирізьблене зображення 4-кінцевого хреста.

Безпалко І. М. Щоденник ніс Поліської експедиції історії техніки АН УРСР, 1936 р. / І. М. Безпалко // НА ІА НАНУ, ф. ПМК, № 2, с. 12

Гурин М. Ф. Древнее железо белорусского поднепровья (I тысячелетие н. л.) / М. Ф. Гурин. — Минск: Наука и техника, 1982. — 384 с.

Калчин Б. А. Чёрная металлургия и металлообработка в Древней Руси (доменгельский период) // Б. А. Калчин // МИА, — 1953, — № 32, — 257 с.

Коробкина В. А. Угнетение (теория и практика) / В. А. Коробкина, под ред. М. А. Павлова. — Свердловск—М.: Металлургиядат, 1948. — 340 с.

Очерки по истории древней железной обработки в Восточной Европе / Н. Н. Терезова, Л. С. Разлинова, В. П. Завьялов и др. — М.: Наука, 1997. — 388 с.

Ізвістка експедиції ІА НАН України: Матеріали і дослідження. Вип. 1: Поселення між Ходосівкою і Дієниками. Дослідження 2003 р. — К., 2007. — 264 с.

Петраускас А. В. Ремесла та промисли сільського населення Середнього Подніпров'я в IX—XIII ст. / А. В. Петраускас. — К.: КНТ, 2006. — 200 с.

[Шолов] Коваль Болдин: Кузнецкая традиция Руси. Древесный уголь / Болдин [Шолов] Коваль // [Електронний ресурс] <http://www.kuzovca.kiev.ua/doc/koal.htm> (від 24.10.2012).

Рыбаков Б. А. Ремесла Древней Руси / Рыбаков Б. А. М.: Изд-во Академии Наук СССР, 1948. — 803 с.

Radwan M. Interpretacja odslonietych miedrzy swietok-rzyskich / M. Radwan. — KHKM, R, VI — 1959. — № 3. — S. 476.

А.А. Таробукин, С.А. Игумина

НОВЫЕ МАТЕРИАЛЫ К АРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ КАРТЕ ОЛЕВСКОГО РАЙОНА НА ЖИТОМИРСКИНЕ

Продолжительное время на территории Олевского района Житомирской области археологические работы не проводились. С налаживанием памятниковохранного дела в области и созданием соответствующих структур появилась возможность для систематического изучения её регионов, в частности и Олевского района. Отделом археологии областной инспекции по охране культурного наследия при управлении культуры и туризма областной государственной администрации на протяжении 2005–2009 гг. эмпирически проводились археологические раз-

ведки на территории указанного района. В результате выявлено 13 новых археологических памятников. Кроме того, с 2005 г. положено немало выделению и изучению погребальных комплексов и надмогильных памятников, в частности каменных крестов периода позднего средневековья и нового времени. На территории региона удалось зафиксировать 27 каменных крестов, в том числе с надписями. Среди них наиболее интересным оказался крест XVII в. с латинскими надписями, встроены в стену православного храма.

Собранные в процессе разведок материалы дополняют археологическую карту региона

Удалось зафиксировать 27 каменных крестов, в том числе с надписями. Среди них, наиболее интересным оказался крест XVII века, вмурованный в стену православного храма, на котором обнаружены латинские надписи.

Собранные в процессе разведок материалы, в определенной мере, дополняют археологическую карту региона.

A. Tarabukin, S. Igumina

NEW MATERIALS TO ARCHAEOLOGICAL MAP OF OLEVSK DISTRICT, ZHYTOMYR REGION

For a long time in the Olevskyy district of Zhytomyr region, archaeological works were not carried out. After establishing the preservation work in the area and the creating appropriate structures, a systematic study of Olevskyy district became possible. Department of Archaeology of the Regional Inspectorate for Protection of Cultural Heritage at the Department of Culture and Tourism of the regional state administration, occasionally, during 2005 - 2009 years carried out archaeological researches in the specified area. As a result, it was revealed 13 new archaeological sites. In addition, since 2005, the beginning of the study to identify and examine burial complexes and gravestones, stone crosses of late Middle Ages and modern times. The region managed to record 27 stone crosses, including that one that had inscriptions. Among them, the most interesting was the cross of the XVII century, in the wall of the Orthodox Church, with Latin inscriptions.

Collected materials help to complement the archaeological map of the region.

Рис. 1. с. Озеряни, курган на кладовищі

Рис. 2. с. Кішкин, знахідки з пункту 1 а та 1 б

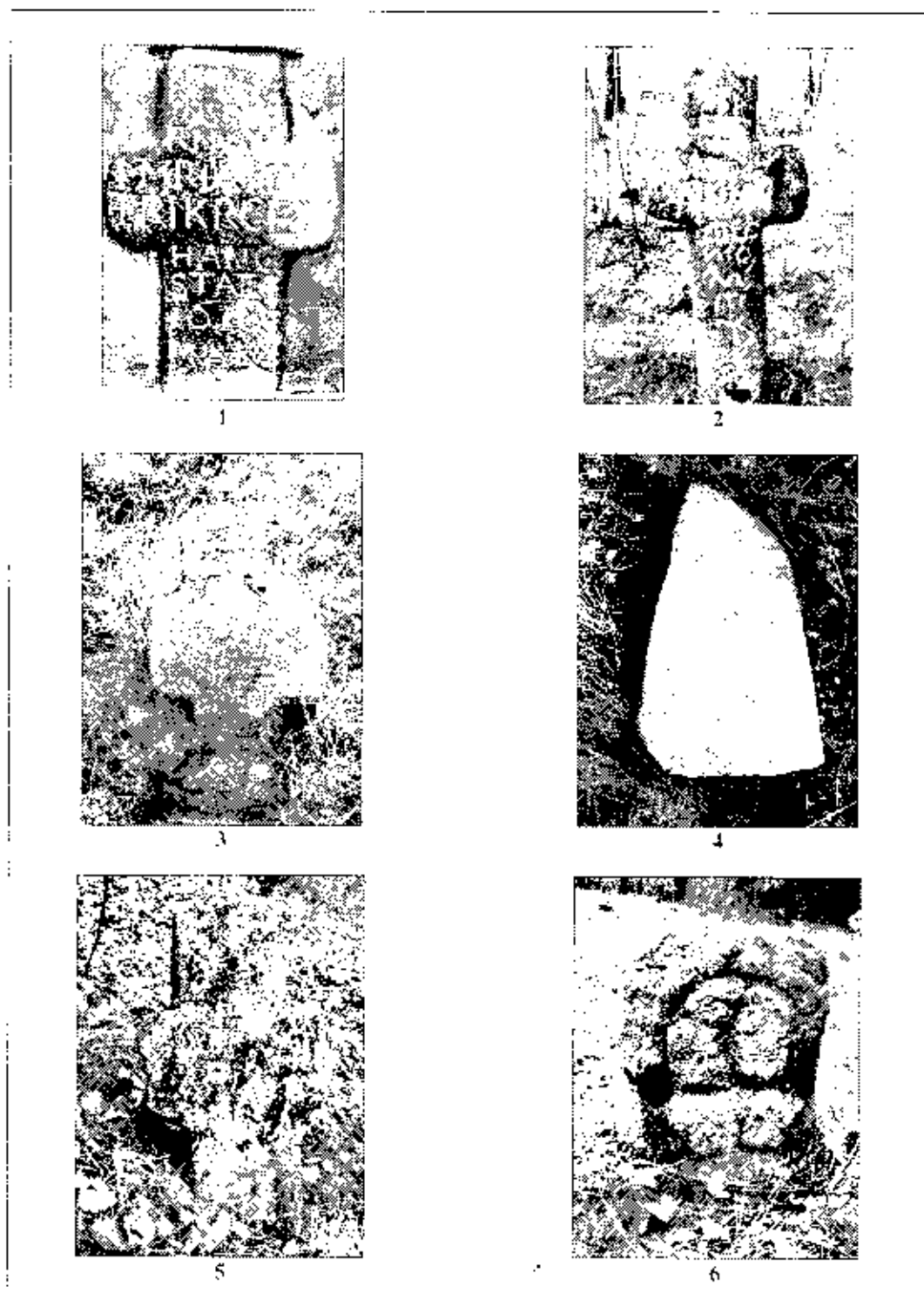

Рис. 3. Кам'яні хрести та надгробки Олевського району:
1 – м. Олевське; 2 – с. Озернини; 3-4 – с. Кошце; 5-6 – с. Майдан Копищенський